

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Кафедра економічної та соціальної географії і туризму

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи
(Майя НІКОЛАЄВА)
«_____» _____ 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Виробнича практика

Рівень вищої освіти: Перший (бакалаврський)

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

Освітньо-професійна програма: «Географічні основи природокористування
регіонального і муніципального розвитку»

»

Робоча програма навчальної дисципліни «Виробнича практика». Одеса: ОНУ, 2024. 13 с.

Розробники:

Антоніна Шашеро, кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії і туризму;

Галина Вихованець доктор географічних наук, професор, завідувачка кафедри фізичної географії, природокористування та геоінформаційних технологій;

Вікторія Яворська доктор географічних наук, професор кафедри економічної та соціальної географії і туризму.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри економічної та соціальної географії і туризму

Протокол № 6 від "25" 08 2024 р.

Завідувач кафедри Віталій СИЧ (Віталій СИЧ)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри фізичної географії, природокористування та інформаційних технологій

Протокол № 4 від "29" 12 2023 р.

Завідувач кафедри Галина ВИХОВАНЕЦЬ (Галина ВИХОВАНЕЦЬ)

Погоджено із гарантом ОПП «Географічні основи природокористування регіонального і муніципального розвитку»

Антоніна ШАШЕРО (Антоніна ШАШЕРО)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) геолого-географічного факультету

Протокол № 4 від "25" 01 2024 р.

Голова НМК Віталій СИЧ (Віталій СИЧ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри економічної та соціальної географії і туризму Протокол № 1 від "30" серпня 2024 р.

Завідувач кафедри Сергій В. А. (Сергій В. А.)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри фізичної географії, природокористування та інформаційних технологій

Протокол № 1 від "30" 08 2024 р.

Завідувач кафедри Галина Вихованець (Галина Вихованець)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри економічної та соціальної географії і туризму Протокол № від " " 20 р.

Завідувач кафедри ()

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри фізичної географії, природокористування та інформаційних технологій

Протокол № від " " 20 р.

Завідувач кафедри ()

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Загальна кількість: кредитів – 6,0 годин – 180 змістових модулів – 3	Галузь знань <u>10 Природничі науки</u> (шифр і назва) Спеціальність <u>106 Географія</u> (код і назва) Спеціалізації: _____ (назва) Рівень вищої освіти: <u>Перший (бакалаврський)</u>	Обов’язкова	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		3-й	4-й
		<i>Семестр</i>	
		6-й	8-й
		<i>Лекції</i>	
		год.	год.
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		год.	год.
		<i>Лабораторні</i>	
		год.	год.
		<i>Самостійна робота</i>	
		180 год.	180 год.
		у т.ч. ІНДЗ*: - год.	
		Форма підсумкового контролю: диференційний залік	

Вступ

Робоча програма освітньої компоненти «Виробнича практика» складена для здобувачів закладів вищої освіти (ЗдВО) III-го курсу відповідно до освітньої програми підготовки бакалаврів «Географічні основи природокористування регіонального і муніципального розвитку» зі спеціальності 106 Географія. Тривалість практики у відповідності до навчального плану 4 тижні (6,0 кредитів, 180 годин).

Практична підготовка ЗдВО є обов'язковим компонентом освітньої програми для здобуття освітнього ступеня першого (бакалаврського) рівня. Головною метою практичної підготовки ЗдВО є набуття ними професійних компетентностей і відповідних результатів навчання, пов'язаних з опануванням методів організації, виконання і узагальнення результатів фахової діяльності, організації і проведенням наукових досліджень, оформленням і публікацією отриманих наукових результатів тощо.

Виробничі практики – одні з найважливіших складових частин в підготовці бакалаврів природничої галузі. На цій практиці студенти закріплюють отримані теоретичні знання і практичні уміння і навички, опановують нові методи та методики, адаптуються до виробничих умов, соціалізуються, тощо. Виробнича практика є основою для закріплення теоретичних знань студентів, отриманих на заняттях з обов'язкових дисциплін. Вона сприяє формуванню і поглибленню багатьох географічних понять, розширенню і поглибленню знань про прикладні аспекти географічних дисциплін, зокрема роботі з картами, роботі зі спеціалізованими інструментами, обладнанням, програмними пакетами, тощо. Пропонована виробнича практика є однією з головних складових підготовки фахівців-географів, головними завданням якої адаптація теоретичних знань до практичної діяльності, набуття ними навиків самостійної фахово-професійної та науково-дослідницької діяльності, зокрема з акцентом на фокус ОПП «Географічні основи природокористування регіонального і муніципального розвитку».

Виробнича практика бакалаврів за цією ОПП проходить у 6 семестрі та завершується підготовкою звітної документації (щоденник і звіт) з їх публічним захистом у формі диференційованого заліку.

1. Мета та завдання практики

Метою практики є закріплення теоретичних знань, отриманих на заняттях з обов'язкових дисциплін; набуття професійних компетентностей і відповідних результатів навчання, пов'язаних з опануванням методів організації, виконання і узагальнення результатів професійно-фахової діяльності, організації і проведенням наукових досліджень, оформленням і публікацією отриманих наукових результатів тощо.

Основними завданнями практики, виходячи із вище викладеної і сформульованої мети є наступні:

- закріплення і поглиблення теоретичних, зокрема і географічних, знань;

- поглиблення знань про прикладні аспекти географічних дисциплін, зокрема при роботі з картами, інструментами, обладнанням, програмними офісними і геоінформаційними пакетами, тощо;
- розширення і поглиблення знань про проблеми регіонального та муніципального розвитку, просторового планування, вивчення особливостей регіональних відмінностей природокористування, практичного застосування отриманих результатів досліджень;
- виконання професійно-фахової діяльності, організації і проведенням наукових досліджень, оформленням і публікацією отриманих наукових результатів тощо;
- застосування на практиці отриманих знань, умінь і навиків, набутих компетентностей, формування відповідних програмних результатів.
- проведення необхідних спостережень (анкетування, опитування) та експериментів, первинна обробка статистичних даних;
- апробація набутих професійних компетентностей акумулювання й аналіз матеріалів для підготовки бакалаврської роботи, проведення досліджень у рамках науково-дослідної роботи.

-
В процесі проходження практики у ЗдВО мають формуватися елементи наступних компетентностей:

а) *загальних*: **ЗК1.** Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; **ЗК3.** Здатність спілкуватися державною мовою, як усно так і письмово; **ЗК4.** Здатність спілкуватися іноземною мовою; **ЗК5.** Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; **ЗК6.** Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні; **ЗК7.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; **ЗК9.** Здатність працювати автономно; **ЗК10.** Навички здійснення безпечної діяльності; **ЗК12.** Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

б) *спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)*

СК2. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства; **СК3.** Здатність здійснювати збір, реєстрацію і аналіз даних за допомогою відповідних методів і технологічних програмних засобів у польових і лабораторних умовах; **СК4.** Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер ландшафтно-оболонки; **СК6.** Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання; **СК8.** Самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані (у відповідності до спеціалізації) в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і презентувати результати.; **СК9.** Здатність до планування, організації та проведення досліджень і підготовки звітності; **СК12.** Здатність здійснювати геопросторові дослідження природних і суспільних явищ для

формування практичних цілей та рекомендацій щодо сталого розвитку територіальних громад, міст, урбанізованих ареалів та регіонів в Україні; **СК13.** Здатність застосовувати сучасні геоінформаційні технології, бази даних ГІС, ГІС картографування та моделювання для дослідження, моделювання соціально-економічних і природних процесів та явищ в регіональному і муніципальному управлінні; **СК14.** Здатність використовувати здобуті теоретичні знання і практичні навички, міждисциплінарні підходи, міжнародні практики для стратегічного і просторового планування розвитку регіонів, міст, територіальних громад в Україні.

Програмні результати навчання: P01. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук. **P03.** Пояснювати особливості організації географічного простору.

P04. Аналізувати географічний потенціал території.

P10. Знати цілі сталого розвитку та можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні

P11. Дотримуватися морально-етичних аспектів досліджень, чесності, професійного кодексу поведінки

P12. Використовувати отримані теоретичні знання та практичні навички та вміння для забезпечення системного підходу у вирішенні проблем природокористування, регіонального та муніципального розвитку

P13. Використовувати результати просторових досліджень природних та суспільних процесів на рівні територіальних громад, міст, регіонів для розробки стратегій та цільових програм в регіональному та муніципальному управлінні

Очікувані результати практики. За результатами проходження виробничої практики ЗдВО повинен

знати:

суспільно-географічні та природничі методи дослідження регіональних та муніципальних систем;

методи вивчення і дослідження проблем природокористування регіонального та муніципального розвитку;

- ґрунто- і землекористування та їх оцінки;
- статистичні та картографічні методи обробки результатів досліджень.

вміти:

• обирати методи, засоби та обладнання з метою здійснення професійної діяльності в галузі природничих наук, зокрема географії;

• самостійно збирати, обробляти, аналізувати дані у польових і камеральних (зокрема лабораторних) умовах;

• узагальнювати фондові і архівні матеріали, опрацьовувати літературу та інформаційні джерела у відповідності до поставленої мети і завдань робіт і досліджень;

• проводити оцінку стану ґрунтів і земель,

• обробляти статистичні показники та данні, наукових та інформаційних джерел;

- складати доповіді, пояснювальні записки, реферати, комплексних

соціально-економічні, природничих та економічних характеристик або паспорта регіону чи конкретного об'єкта;

- складати та оформлювати графіків, діаграми картографічні моделі за допомогою комп'ютерного забезпечення;

- проводити комплексний географічний просторовий аналіз процесів господарювання та їх взаємодії з навколишнім середовищем;

- складати звітні документи господарських та адміністративних організацій;

- збір статистичних і картографічних матеріалів, що характеризують краєзнавчі, природні та соціально-економічні особливості території, що вивчається, тощо.

2. Організація проведення практики

Місцем проведення практики є відповідні бази практик, з якими укладені угоди про проходження практик здобувачами геолого-географічного факультету. За погодженням з випусковою кафедрою базою виробничої практики також можуть бути інші бази практик, які студент пропонує сам (угода укладається окремо на період практики). Науково-навчальні і науково-дослідні лабораторії факультету, наукові центри та інші науково-дослідні структурні підрозділи університету. У якості виключення з правил в індивідуальних та особливих випадках базою практики може бути визначена випускова кафедра.

У відповідності до ЗУ «Про освіту» та ЗУ «Про вищу освіту» на час виробничої практики для ЗдВО забезпечують безпечні та нешкідливі умови праці відповідно до освітньо-професійних програм і угод між закладами освіти та підприємствами, установами, організаціями, що надають робочі місця. Адміністрацією геолого-географічного факультету за поданням випускових кафедр затверджується перелік відповідних баз практик, з яким укладені відповідні угоди про співпрацю і проходження практик. Напередодні початку виробничої практики у відповідності до робочого навчального плану готується Наказ ОНУ про проходження ЗдВО виробничої практики, з закріпленням їх за відповідними базами практик та керівниками від кафедр факультету. Форма проведення, загальні організаційні та методичні моменти, відповідальні особи відображаються також у цьому документі.

Вибір місця проходження виробничої практики визначається з урахуванням тематики майбутніх кваліфікаційних бакалаврських робіт, виробничих і науково-дослідних завдань на базах практики, індивідуальних особливостей ЗдВО.

3. Зміст практики

Змістовий модуль 1. Загальні вимоги до організації та проведення практики. Інструктаж з техніки безпеки та охорони праці.

1. Вимоги до організації проведення практики, вимоги до звітної документації (4 год.).

Ознайомлення з навчально-методичним забезпеченням практики та вимогами до звітності за результатами її проходження. Ознайомлення з правилами техніки безпеки та охорони праці під час її проведення.

Змістовий модуль 2. Участь у виконання планової роботи бази практики.

1. Інструктаж з техніки безпеки та охорони праці на базі практики. Ознайомлення з робочим місцем практиканта (4 год.).

Інструктаж з техніки безпеки та правила охорони праці на базі практики. Ознайомлення з базою практикою, нормативними та регламентними документами її діяльності, режимом роботи, графіком і розпорядком робочого дня, тощо. Ознайомлення з робочим місцем на час проходження практики.

2. Участь у виконанні планових робіт і індивідуальних завдань практики (152 год.).

Виконання поставлених завдань керівником практики від підприємства. Збір і обробка літератури, інформаційних джерел, ознайомлення з фондовими і архівними матеріалами бази практики, виконання індивідуальних завдань і узагальнення їх результатів.

Змістовий модуль 3. Підготовка і захист звітної документації за результатами проходження практики.

1. Підготовка і оформлення звітної документації (16 год.).

Підготовка і оформлення щоденника і звіту з практики. Отримання відгуку керівника від бази практики. Представлення звітної документації науковому керівнику від випускової кафедри.

2. Захист звітної документації на випусковій кафедрі (4 год.).

Отримання відгуку керівника практики від кафедри. Захист звіту з практики.

4. Форми занять під час практики

Під час практики половина першого і останнього робочих днів практикант знаходиться на випусковій кафедрі. В перший день проводиться настановча конференція, на якому ЗдВО отримує завдання на практику. В останній день практики проводиться захист звітів за результатами її проходження. Решту часу ЗдВО-практикант проводить на базі практики, де виконує відповідні завдання та роботу у відповідності до внутрішніх нормативних документів, трудового розпорядку підприємства, організації чи установи.

Основною формою проходження практики є очна форма. У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ та оголошенням воєнного стану, тобто проведенням практики в особливий період, можливі відхилення в формі

проведення практики, зокрема використання змішаної (очної та онлайн) з застосуванням технологій дистанційного навчання.

Важливе місце під час проходження практики є також самостійна робота практиканта з метою виконання індивідуальних завдань, які передбачені у щоденнику практики. На виконання самостійного індивідуального завдання відводиться не менше *20 год.* від загального обсягу практики.

5. Методичне забезпечення

Навчальне і методичне керівництво виробничою практикою бакалаврів здійснює випускові кафедри, а саме економічної та соціальної географії і туризму та фізичної географії, природокористування та геоінформаційних технологій. Загальне керівництво, організаційні питання і контроль виконання завдань практики покладається на керівників, які закріплюються за ЗдВО. Представники підприємств і установ працюють з ними в тісному контакті з питань організації проходження практики та виконання здобувачами її програми. Безпосереднє керівництво практикою ЗдВО на підприємствах і установах здійснює закріплений керівник практики від виробництва з числа кваліфікованих працівників. Зазвичай, у перший робочий день практики проводиться установче організаційне засідання (настановча конференція), яке проводиться особами відповідальним за практики на факультеті та на випусковій кафедрі. На установчому засіданні ЗдВО ознайомлюють з метою, завданнями практики, формами звітності та термінами представлення і захисту звітної документації. Далі ЗдВО у керівників практики від випускової кафедри отримують індивідуальні завдання на практику, індивідуальний план проходження практики, які оформлюються в щоденник практики. Наступним етапом при проходженні практики і прибутті ЗдВО на базу практики є обов'язковість ознайомлення з правилами з охорони праці та техніки безпеки роботи на виробництві (базі практики) з подальшим прослуховуванням відповідного інструктажу та відмітками у спеціальних журналах з охорони праці і техніки безпеки на базі практики.

Протягом усього періоду за ЗдВО закріплюється відповідальна особа (наставник, керівник практики від підприємства), який здійснює поточне керівництво ЗдВО і наприкінці практики оцінює його роботу. Науковий керівник від випускової кафедри періодично контролює проходження практики ЗдВО, консультує та перевіряє стан виконання завдань практики, оформлення звітної документації і готовність до її захисту. Після захисту звітної документації ЗдВО науковий керівник виставляє підсумкову оцінку за результатами проходження практики.

Навчально-методичне забезпечення включає робочу програму практики, підручники, навчальні та методичні посібники і розробки, наукові фахові видання та матеріали (збірники тез) науково-технічних заходів у відповідності до поставлених індивідуальних завдань ЗдВО. Окрім того в залежності від поставлених перед практикантом завдань керівники практики від кафедри ознайомлюють з фондовими і архівними матеріалами, фондами бібліотеки

університету і кафедри, рекомендованим переліком літератури і інформаційних джерел за обраною проблематикою досліджень. Додатково ЗдВО можуть використовувати власні конспекти лекцій з навчальних дисциплін, які опанували, а також довідники, атласи, карти та ін.

6. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Формою підсумкового контролю успішності є *диференційований залік* у вигляді усного індивідуального опитування студентів за всіма матеріалами практики (включаючи теоретичний та практичний розділи і звітні матеріали).

До здачі заліку ЗдВО допускаються у разі наявності у них заповненого за етапами практики індивідуального польового щоденника та бригадного звіту за окремими темами.

Формами й методами контролю є: поточний контроль; самоконтроль студента-практиканта; захист звітної документації.

Оцінюючи роботу студентів на практиці, керівники практики повинні проаналізувати його діяльність за такими напрямками:

1. Наявність і якість документації (звіт, щоденник з аналізом роботи кожного дня, їх оформлення та зміст).
2. Дотримання режиму дня.
3. Відповідність роботи плану.
4. Дисциплінованість практиканта, ставлення до роботи.

Поточний контроль здійснюється під час виконання обробки та узагальнення результатів робіт і досліджень та має основною метою перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Поточний контроль є активною формою поглиблення, систематизації та закріплення знань, отриманих під час лекційних занять, самостійної підготовки студентів та виконання практичних робіт. Під час поточного контролю у вигляді усного опитування, рішення ситуаційних задач, обговорення проблемних питань тощо оцінюється рівень засвоєння матеріалу, оволодіння студентом конкретних знань і навичок з чітко визначеної проблеми, активність його роботи, старанність і творчий підхід.

Підсумкове оцінювання проводиться шляхом публічного усного захисту звітної документації.

7. Критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів-практикантів

В останній день практики разом із керівниками студенти підводять підсумки. Результати оцінюються у формі диференційованого заліку.

Оцінювання проходження практики проводиться за наявності звітної документації студента, яка містить:

I. Щоденник з проходження практики, який відображає її зміст (план роботи по тижням, відмітки про виконання, робочі записи під час практики, оцінка практиканта від керівника з бази практики).

II. Заключний звіт за результатами практики.

Критерії оцінювання

«Відмінно» - глибоке, усвідомлене розуміння завдань практики, відмінна підготовка, правильне ведення документації, щоденника практики, уміння самостійно опрацьовувати методичну та наукову літературу, проявляти свою креативність та готовність творчо працювати на високому рівні, уміння встановлювати гарний контакт з колегами в колективі.

«Добре» - достатня підготовка до практики: на належному рівні оформлює щоденник практики та іншу звітну документацію, розуміє як здійснювати аналіз роботи.

«Задовільно» - задовільна підготовка до практики, допущення суттєвих помилок у проведенні робіт, оформлення звітної документації проведено не належним чином, неповний та нечіткий аналіз роботи.

«Незадовільно» - нерозуміння завдань практики, не виконання поставлених задач; відсутність або часткове відвідування практики, незадовільне оформлення та ведення щоденника практики та іншої звітної документації, допущення грубих методичних помилок, неспроможність до їх виявлення та усунення.

Розподіл балів, які отримують студенти

Для диф. заліку

Поточний контроль і оцінювання виконання звітних робіт*	Оцінка від керівника з бази практики**	Підсумкове усне опитування (оформлення звітної документації представлення звіту, його захист)***	Сума балів
30	50	20	100

*Поточний контроль здійснює керівник практики від кафедри.

**Оцінка від керівника з бази практики з відповідною характеристикою роботи практиканта проставляється в щоденнику за національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») і закріплюється печаткою бази практики.

***Комісія від кафедри, яка приймає звіти ЗдВО за результатами проходження практики враховує результати поточного контролю від керівника практики від кафедри та оцінку керівника від бази практики шляхом переводу до бальної шкали з врахуванням усних відповідей ЗдВО по захисту звіту.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з	не зараховано з можливістю

		можливістю повторного складання	повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

8. Вимоги до звіту з практики

Звіт з виробничої практики виконується у одному екземплярі для кожного ЗдВО. Оформлення звіту відбувається у письмовому рукописному (для тексту) та графічному (графіки, профілі, плани, карти). Текст оформляється на стандартних аркушах формату А4 рукописно. Всі матеріали складаються у папку. Аркуші, а також графічні матеріали нумеруються наскрізь і для всього об'єму матеріалів складається зміст, у якому вказується назва виконаної роботи та сторінка (номер).

Звіт має відображати повну характеристику самостійної роботи ЗдВО на базі практики. Звіт про виконану роботу складається у певній послідовності за розділами, які передбачені планом проходження практики. Підготовка звіту є індивідуальною роботою кожного із ЗдВО.

Безвідносно до обраної теми структурні елементи тексту звіту мають містити наступні елементи:

- титульний аркуш;
- зміст із визначенням сторінок тексту роботи;
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ;
- основну частину, яка складається з декількох розділів і підрозділів (за наявності) тощо;
- висновки;
- перелік використаних джерел;
- додатки (за необхідності).

Загальні вимоги щодо оформлення звіту є наступними:

- Формат аркуша паперу – книжковий, А4 (210х297 мм).
 - Розмір шрифту – 14 pt.
 - Шрифт – Times New Roman.
 - Міжрядковий інтервал – 1,5.
 - Відступ з абзацу – 1,25 см.
 - Вирівнювання – за шириною (основний текст), по центру (заголовки розділів і підрозділів).
 - Поля: ліворуч – 30 мм; праворуч – 15 мм; внизу і зверху – 20 мм.
- Обсяг звіту складає до 25-30 сторінок.

9. Рекомендовані джерела

1. Барановський М.О. Наукові засади суспільногеографічного вивчення сільських депресивних територій України. – Ніжин, 2009. – 396 с.
2. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування. – Т.1. Природнотехногенна (екологічна) безпека / За ред. Б.М.Данилишина. – К.: Наукова думка, 2008. – 391 с.
3. Географічна енциклопедія України / відп. ред. О. М. Маринич. –Т. 1 : А–Ж. – К. : 1989. – 416 с.
4. Державне управління: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України: ред. кол.: Ю.В. Ковбаснюк (голова) та ін. – К.: Дніпропетровськ, НАДУ – 2012.
5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Державний комітет статистики України. Всеукраїнський перепис населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/>
7. Децентралізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/about>
8. Джаман В.О., Костащук І.І. Національна структура населення етоноконтактних зон: Монографія. – Чернівці: Чернівецький університет, 2009. – 288 с.
9. Дністрянський М. С. Україна у політико-географічному вимірі. - Львів, 2000. - 310 с.
10. Економічний дискусійний клуб. Всесвітній Економічний Форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/>
11. Євтушенко О.Н. Державне управління / О.Н. Євтушенко, В.І. Андріян. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Ч.1. – 268 с.
12. Запотоцький С.П. Регіональна конкурентоспроможність: Суспільногеографічні засади формування: Монографія. – К.: Бізнес Медіа Консалтинг, 2012. – 424 с.
13. Заставецька Л.Б. Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: Монографія. – Т. : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – 331 с.
14. Інститут географії НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://igu.org.ua/uk>
15. Інститут громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.csi.org.ua/>
16. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
17. Куйбіда В. С. Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи : збірник нормативноправових актів і науково-аналітичних матеріалів / В. С. Куйбіда, В. А. Негода, В. В. Толкованов, Академія муніципального управління, Центр досліджень питань регіонального і місцевого розвитку та сприяння адміністративній реформі, Всеукраїнська Асоціація магістрів державного

управління, Українська асоціація місцевих і регіональних влад. – Київ, Видавництво «Крамар», 2009. – 170 с.

18. Маруняк Є. О. Територіальне (просторове) планування : зміст, еволюція та основні сучасні напрями [текст] / Є. О. Маруняк // Український географічний журнал. – 2014. – № 2. – С. 22–31.

19. Маруняк Є.О. Глобалізація та її вплив на розвиток регіонів України. – К.: Реферат, 2007. – 224 с.

20. Масловська Л.Ц. Сталий розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика: Монографія. – К.: Вид-во КНТЕУ, 2003. – 365 с. 21.

Мезенцев К.В. Регіональне прогнозування соціально-економічного розвитку: Навч. посібник. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2004. – 82 с.

22. Мезенцев К.В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку: Монографія. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – 253 с.

23. Мезенцева Н.І., Кривець О.О. Гендер і географія в Україні: Монографія. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 194 с.

24. Мезенцева Н.І., Мезенцев К.В. Суспільно-географічне районування України: Навч. посіб. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2000. – 228 с.

25. Мезенцева Н.І., Мороз І.М. Інвестиційна діяльність в агропродовольчому виробництві України: регіональні аспекти: Монографія. – К.: Обрії, 2011. – 163 с.

26. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації [Електронний ресурс]: Проект Європейського Союзу «Підтримка політики регіонального розвитку України». – Режим доступу: http://cg.gov.ua/web_docs/1/2014/11/docs/Methodology_of_RD_planning.pdf

27. Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://icps.com.ua/>

28. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житловокомунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minregion.gov.ua>

29. Немець К. А. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі : монографія / К. А. Немець, Л. М. Немець. – Харків : ХНУ, 2013. – 225 с.

30. Немець К.А., Немець Л.М. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: Монографія. – Харків: ХНУ, 2013. – 225 с.

31. Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії : Навч. пос. – К.: Знання, 2000. – 204 с.

32. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Економічна та соціальна географія: сучасний стан і перспективи розвитку. – К.: ВГЛ «Обрії», 2009. – 63 с.

33. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: Посібник. – К.: Знання, 1998. – 416 с.

34. Пилипенко І.О. Мальчикова Д.С. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): Навч. посібник. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. – 112 с.

35. Підгрушний Г.П. Промисловість і регіональний розвиток України: Монографія. – К.: Інститут географії НАН України, 2009. – 300 с.

36. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії / М.Д. Пістун. – К. : Вища школа, 1996. – 156 с.
37. Пістун М.Д., Мезенцев К.В., Тьорло В.О. Регіональна політика України: суспільно-географічний аспект: Монографія. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2004. – 130 с.
38. Пістун М.Д., Мельничук А.Л. Сучасні проблеми регіонального розвитку України: Навч. посібник. – 3-е видання. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2013. – 290 с.
39. Планування територій: Навч. посіб. / О.Г. Топчієв, Д.С. Мальчикова. – Стереотип. вид. – Херсон : Грінь Д.С., 2017. – 268 с.
40. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
41. Ровенчак І.І. Географія культури: проблеми теорії, методології та методики дослідження: Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 240 с.
42. Руденко В. П., Руденко С.В. Оцінка природно-ресурсного потенціалу України як основа менеджменту природоохоронної діяльності :Монографія. – Чернівці : ЧНУ, 2014. – 248 с.
43. Смаль В.В. Трансформація господарства постіндустріальних країн: наукові засади суспільно-географічного дослідження. – К.: Київський нац. ун-тет імені Тараса Шевченка, 2011. – 370 с.
44. Сонько С.П. Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми : монографія / С.П. Сонько. – К. : Ніка Центр, 2003. – 287 с.
45. Соціально-економічна географія України: навчальний посібник / О. І. Шаблій, М. І. Білецький, Б. І. Заставецький. – Вид. друге, перероб. і доп. – Львів: Світ, 2000. – 680 с. Т. 2 : 3–О. – К. : 1990. – 480 с.
46. Ткачук І. Просторове планування сільських територій: законодавче забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://despro.org.ua/news/experts/detail.php?ID=1285>
47. Топчієв О. Г. Методи суспільно-географічних досліджень: методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
48. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : навчальний посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2001. – 556 с. 49. Топчієв О. Г. Планування території : навчальний посібник / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова. – Херсон : Грінь Д. С, 2014. – 268 с.
50. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 444 с.
51. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О.Шаблій. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 743 с.
52. Шаблій О. Суспільна географія : у 2-х кн. / О. Шаблій. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — Кн. 1. — 814 с.; Кн. 2. — 706 с

Електронні інформаційні ресурси

Всі документи бази даних "Законодавство України": <https://zakon.rada.gov.ua/laws>

- Вісник ОНУ. Серія Географічні та геологічні науки. Режим доступу: <http://visgeo.onu.edu.ua/>.
- Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Режим доступу: <http://land.gov.ua/>.
- Національний атлас України. Режим доступу: <http://www.wbc.org.ua/atlas/>.
- Наукова бібліотека ОНУ імені І.І. Мечникова. Режим доступу: <http://www.lib.onu.edu.ua/>.
- Український географічний журнал. Режим доступу: <https://ukrgeojournal.org.ua/>